

Kitap tanıtımı

Bilen Kalp-Ruhsal Dönüşümün Sûfi Yolu-, Kabir Helminski, Çev. Refik Algan, Dharma Yayınları, İstanbul 2001, 370 sayfa.

Amerikalı Müslüman bir yazar olan Kabir Helminski, sûfi edebiyatı ile ilgili birçok kitap kaleme almıştır. Özellikle Mevlânâ'nın eserlerini İngilizce'ye çeviren Mevlevî geleneğinin Amerika'daki önemli bir temsilcisidir. Sûfilik içerikli birçok eser yazan ve çeşitli sûfi müziği kayıtları da yapan bir şahsiyettir. Helminski, aynı zamanda sûfizmle ilgili önemli çalışmalar yapan "Threshold Society" adlı kuruluşun başkanıdır. Bu kuruluş "Threshold Books" isimli yayıncılıkla sûfizmle alakalı sayılarca çalışmayı da bünyesinde gerçekleştirmiştir.

Bilen Kalp, yazarının Mevlevî geleneğinin izleyicisi olması nedeniyle, genelde Mevlânâ düşüncesi üzerine şekillenmiştir. Kitabın her bölümünde, her konu başlığı altında Mevlânâ'nın tanrısal aşkı ışığında, tasavvufî düşüncelerinin ağırlıkta olduğu gibi, Gazâlî ve İbn Arabî benzeri büyük mutasavvıflarda alınan alınlarla ve çevirmenin katkılarıyla da günümüz insanının ruhsal açlığını giderecek psikolojik bir içerik kazanmıştır.

Yazar, öncelikle postmodern yaşam içinde bocalanan insanların ruhsal durumunu ortaya koyuyor. İnsanın "ben" çıkmazında içsel bir eğitimin sonucunda çıkacağına değiniyor. Bu nedenle sûfizm, hayat sonrasına ait bir cennet garantisi anlamında bir "kurtuluş" teklif etmez. İçinde mânevî nitelikler dünyası ile maddesel dünyanın bir olarak görüldüğü, mânevî ve insanî olanın birleştirildiği bir durumu, bütünleşmiş bir insan olmaya giden bir yol olarak sunar. (s. 29)

Kitap, sûfizmi, içinde, ahlâksal olanla maddesel olanı, manevî olanla pratik (amelî) olanı, devamlı bir yaşantı kalıbı içinde birleştiren bir öğreti olarak sunmaktadır. Sûfizmin yolu hem deneysel, hem de kuramsal boyutta incelenmiştir. Deneysel boyutu; özel haller yaşamaya götüren bir içsel kanıtlama veya diğer adıyla manevî tecrübelik içerir. Kuramsal boyutu ise geniş bir aydınlanmış veya bütünselleşmiş, kâmil insanlar silsilesi tarafından kavrandığı şekliyle Kur'ân'a dayanır. Yapıttaki konuların akışına baktığımız da, insanın her iki yönünü anlatan betimlemelerle doludur.

Helmski'nin Batı'da yaşaması, Hristiyan kültürünü yakında bilmesi kendisini sûfizmin evrensel boyutunu algılamaya götürmüştür. Ona göre sûfizm bir Doğu, hatta bir Orta Doğu geleneği olarak düşünmek yanlıştır. Onun mânevî olarak evrensel olduğu savı, Kur'ân'ın daha önceki vahiyleri uzlaştırma ve sentez etmesi anlayışına dayanır. (s. 35) Bu savı kitabın birçok yerinde illeri sürer. Sûfizmi bütünleme ve tamamlanma olarak tanımlar. Çünkü, sûfizm, bütünleşmiş insandan yola çıkmakta ve yine de ona dönmektedir. Sûfizmin özü insana ait ilgi ve isteklerin terk edilmesini gerektiren, hayattan ayrı bir uzmanlaşma değildir. Sûfizm bütün zıtlıkların uzlaşmasıdır; dış ve iç, maddi ve manevî, sonlu ve sonsuz, kulluk ve özgürlük, insanî ve kutsal olan. Bu gelenekteki aydınlatma, bizleri hayatın içinde pratik ve alçakgönüllü bir şekilde işlev görmekten alıkoymaz, özel bir biçimde davranma ayrıcalığını vermez, bizleri hayatın kaçınılmaz neşe ve üzüntülerinin dışında bırakmaz. Kısacası sûfizmin Allah'a kavuşması, kulluğu ortadan kaldırmaz tam aksine onu Kur'ân'la bütünleşmeye götürür.

Yazar sûfizmin aşk evrenini Mevlânâ'da alıntılarla içselleştirir. Örneğin Mevlânâ da olduğu gibi, sûfizimde de, yaratılışın bütün amacı ve anlamı aşktır, yani Mutlak aşkın sırrına ulaşmaktır. Sûfiler, aşkın evrendeki en etkin, en güçlü kuvvet olduğunu bilirler. Onlar, aşkın gözleriyle bakmadıkça nesneleri oldukları gibi görülmeyeceği inancındadırlar. (s. 69)

Bilen Kalpte, sûfî bilgeliği, ağrıyan bir kalbe tedaviler sunmaktadır. Sûfî, "*Mutlak Hakikate*" kalp yolu ile yaklaşan bir kişidir. Kalp, aklın ötesinde bir zekâ, bilinçaltı düzeyinde etkinlik gösteren bir bilme biçimi ve evrenin sonsuz niteliklerini kucaklayabilecek kadar geniş olan insan yeteneğidir. (ss. 106-111) Sözcük anlamı "*dalgalandıran*" olan kalp, sürekli olarak genişlemeyi ve daralmayı deney etmektedir ama eğer kalp uyanık ise, genişlemenin sarhoşluğu ve kasılmanın kuruluşu yolu ile *Mutlak* olanı anlamaya başlar. Kalp bireysel psişenin merkezidir. Ego ve ruhun iki kutbu arasında, dinamik bir gerilim içinde asılıdır. Kalp terbiye ile de insan psişesinin bütünleşmesine ulaşır. Sûfî kalp bilgisiyle, sırların sırrına ulaşarak kendisini *Mutlak* olanın bir yansıması olarak bilir. Birliğe yükseltilmiş durumdadır. Onun için bir sûfî, asla Allah ile özdeşlik iddiasında bulunmaz; kendisi yoluyla yapılan hizmetin Tanrı'dan geldiğini düşünür. İnsan kalbi, görünen ve görünmeyen evrelerin hologramıdır; bütünü yansıtan bir parçadır. Bundan dolayı kalbin arındırılması, bedensel, entelektüel, psikolojik ve ahlâkî boyutlara sahip geniş bir eğitimidir. (ss. 113-120) Helmski, sûfizmin ruh anlayışını psikoloji ile eşleştirerek, günümüz bilimsel diliyle açıklamaktadır. (s. 288) Postmodern döneminin en büyük hastalığı "*ruh yitimi*"dir. Bu hastalığı da iyileştirecek olan sûfinin engin ve dingin ruh dünyasıdır.

Yazar, köklü anımsamayı (zikir) varoluşun amacı olarak tanımlar. (s. 137) Zikri, Mevlânâ ve Gazâlî gibi sûfilerin klasik kaynaklarından alıntılar yaparak açıkla-

dıktan sonra kalbin anımsamasına geçiyor. Öncelikle dil ile başlayan anımsama tedricen bizi kalbin anımsamasına götürür. Bir sözcüğün basit bir şekilde yinelemesiyle başlayan bir durumun, bizleri gizemlerin gizine, kalbin en iç merkezine ulaştırabilmesi, belki de *Mutlak* cömertliğin bir kanıtıdır. Zikir, dinginlik açıklık veya rahatlık elde etmek gibi bireysel amaçlar için yapılan bir araştırmadan çok daha fazla bir şeydir. Allah'ı zikretmek, hem bize kendimizden daha yakın ve aynı zamanda da idrak edebileceğimiz her şeyden daha büyük olan sonsuz Varlık ile bir ilişki kurmaktır. (ss. 141-142) "*Beni an ki Ben de seni anayım*" 2/152 ilahî buyruğun ışığında, nasıl tek tek yıldızlar güneşin ışığında gözden kayboluyorsa, kişi de kutsallığın huzuru ile öylece birleşir. "*Ve anımsama, en büyüğüdür.*" 29/45.

Helminski, benlik (nefs) ile sūfînin seyr evreninde yol işaretlerini belirtmeğe devam eder. Bu aşamaları (threshold) geçmedeki hedef, bütünlenmiş ya da kursesuzlaşmış benliğe ulaşmaktır. Yani, nefs-i kâmile, nitelikler paletinin tümüne ulaşmış ve olağanüstü sıradanlık haline dönüşü tamamlamıştır. Bu evreyi İbn Arabî'nin "*Yolculuğum tümüyle kendi içimdeydi ve kendime yönelikti. Ve Rububbiyetin hiçbir izi olmaksızın gördüm ki kulluktan başka hiçbir şey değildim*" sözüyle tamamlar. (s. 160)

"Fena" konusunda, insanlar anlama güçlüğü içerisinde görüşündedir. Çünkü "*benliğin yok olması*" denildiğinde, insanların kafası karışıyor. Bunu, gerçek olmayanın yok olması, sahte benliğin çözülmesi; yani tüm doyumsuzluk, nefret ve dirençler ile ilgili alışkanlıkların çözülmesi diye tanımlayabiliriz. Fenâ, tümüyle insan olabilme yetisidir, bizim insanlığımızı saptıran veya yolunu kesen ne varsa onlarla değil, saptırmayan ve yolumuzu ve yolumuzu kesmeyenler ile temasta olmaktadır. (s. 336)

Sûfizm de ki eğitim konusunu açıklarken, sûfîzmin, içinde bir ruhban sınıfının varolmadığı farz edilen daha eşitlikçi bir düzey (matriks) içinde yani, ayinsel ve ekonomik ayrıcalıklara sahip olan bir profesyonel dindar sınıfa sahip olmaktan gelişmiştir. İslâm'da her fert, *Mutlak* kutsal olanla doğrudan bir ilişkiye sahiptir tezini illeri sürer. Sûfizmde, *Mutlak Varlık*ta olan bu bireysel ilişkiye, zihinlerin paylaşılması yolu ile yardım edilir. Bu yardımı da transpersonal zihnin bütünselliği ile yabancılaşmış benliği birbirinden ayıran engeli aşmış bir kişi yapabilir. Bu kişi rehber veya öğretmendir. Buda sūfîler arasında, "*bilen, bilmeyenin hizmetçisidir.*" ilkesiyle bilinir. Aydınlatma bilgisini paylaşmakta hiçbir kâr dürtüsü olamaz. Helminski sufizm de, rehber olan ihtiyacı buna benzer görüşlerle açıklar. (ss. 164-184)

Helminski, sûfîzmin önemli kavramlarını günümüz psikolojisi dili ile tanımlarken, Kur'an'ın ve Peygamberinin öğretilerinin sūfîlik üzerindeki önemli etkilerini de vurgulamaktadır. Sūfîler, temeli aşk olan ve insanları uyandırmak ve dönüştürmek için aşkın gücünü kullanan insan gelişim sistemini Kur'an ve Resûlünden ge-

len verilerle yaratmışlar.(s. 205) Kur'ân sûfiler için bir aynadır; aynada göreceğimiz, kendimizin bir yansımasıdır. O aynı zamanda kişiyi, bütünüyle insan olma-ya ve Allah'ın bilincine varmaya çağırır. *Mutlak Hakîkatî* insan bilincinin merke-zine yerleştirerek bir yaşam yolu ve manevî uygulamayı gösterir. (s. 224) Pey-gamberin hayatı da, Kur'ân'da olduğu gibi, Müslümanların kalbinde,tüm insan yaşamı için bir ölçü olmuştur. Sûfizm, bütünsel manevîyat olarak, Peygamber ve mistik bilincinin, vecd ve günlük hayattaki uygulamaların, aydınlananın ve ol-gunlaşmanın bütünleştirilmesi ya da sentezidir. Sûfî, " işlevsel yokluğa " ayakları yere basan bir yokluğa ve pratik bir iç aydınlamaya ulaşmış kişidir. (s. 301)

Sonuç olarak, bu önemli eser, insanın kendi kutsal özünü bulmasını, kendi insanlık sırrına ulaşmanın yolunu tasavvufî öğretilerle yalın bir dille vermeyi he-deflemektedir. Kitabın adından da anlaşıldığı gibi, insan kalbi varolan en değer-li özdür. Sûfizmde bu öze ulaşmak için de, temelde kalbin eğitimi şarttır. Bu eği-tim hem aydınlama hem de olgulaşma meydana getirerek insanı *Mutlak Varlık*-la bütünleştirecektir.

Ali TENİK*

Seyyid Hüseyin Nasr, "Tasavvufî Makaleler", İnsan Yayınları, İstanbul 2002, 253 sayfa.

Konusu itibarıyla geniş bir yelpazeye sahip bulunan tasavvuf, ortaya çıkışın-dan bu yana hem kendi problematigi hem de diğer İslâmî disiplinlerle etkileşimi ile ilgili çok çeşitli ve kapsamlı çalışmalara sahne olmuştur.

Bu geniş literatüre ait bir eser de Seyyid Hüseyin Nasr'ın Tasavvufî Makaleler adlı kitabıdır. Tanıtacağımız Tasavvufî Makaleler isimli bu kitabı Nasr, batılı in-sana İslam Tasavvufunu anlatmak için yazmıştır. Bu hususu kitabının giriş bölü-

münde şöyle dile getirmiştir: "...son derece entelektüel ba-tılı genç bazıları fantezi olarak diğer bir kısmı yüzeysel ola-rak, diğer bazıları da hiçbir anlamı olmayanın uçurumun-dan kaçmak için çırpınan bir ruha ait sebeplerden ötürü giderek daha çok sûflilik ile ilgilenmektedirler. Bununla birlikte sufiliğin açıklanabilecek gerçeklerini doğru bir şe-kilde ortaya koymayı başarabilen araştırmalar nadirdir; öy-le ki çok saf niyetlerle coşturulmuş gençler sûfliliği çarpıt-mayı hedefleyen eserleri okuyarak sık sık özlemini duy-dukları semavi tepelerden ziyade "aşağı duyguların" ce-hennemi derinliklerine doğru götürülürler... şu hâlde

SEYYİD HÜSEYİN NASR

TASAVVUFİ MAKALELER

önemli olan, sufiliğin gerçekten ne olduğu hakkındaki eserlerin sayısını çoğaltmaktır.. bu mütevazı denemeleri bir kitap haline getirdim. Böylece ben sufi perspektiften sunulmuş ve Avrupa dillerinde yayınlanmaya başlamış olan sufilik araştırmaları derlemesine küçük bir katkıda bulunmuş olmayı ümit ediyorum."

Nasr, batılı insanın manevi bir bunalım içinde bulunduğunu, bu sıkıntıdan kurtulmak için Hint Mistisizminden Budizm'e kadar bir çok Uzakdoğu felsefesi-ne heves saldıgını, bu felsefe ve uygulamalarından (yoga vb) medet umduğunu ama bu modanın kısa bir süre devam ettikten sonra yerini daha başka ve tatmin-kar olabilecek arayışlara bıraktığını anlatır. İşte sıra İslâm'a gelmiştir. Batılı insanın İslâm'ın bir nevi "kuru sunumu" sayılabilecek hukuk (şariat) tanımlarıyla/yönüyle değil, özellikle tasavvuf gibi İslâm'ın yaşama ait pratik yönü ve içsel-liği ve felsefi yanı ile ilgilendiğini ifade eden Nasr, bu düşüncelerle batılı insana İslâmî anlatmanın tasavvufi yolla daha etkili ve ilgi uyandıracığını savunur.

Ancak yine burada şimdiye kadar yazılmış tasavvufi eserlerin ya anlaşılma-sında zorluklar yaşandığı ya da batılı insana yeterli bir seviyede ulaşamadığını söyleyerek İslâmî tasavvufi bir içerikle batılı insana anlatmak için bu kitabı yaz-maya karar verdiğini ifade ede.

Kitap, tasavvufi bir çok konuyu birbirinden bağımsız içeriklerde incelemek-tedir. Bu husus kitabın arka sayfasında şu şekilde ifade edilmiştir: "Birbiriyle uyumlu, mahrem ve ruhî olmasına karşılık, herkese açık ve cömert çiçeklerden derlenmiş bir buket imişçesine, ilginç başlık ve konularıyla derinlikli ve ufuk açı-cı yazıların mükemmel bir armonisi..."

Kitap, giriş ve dört kısımdan oluşmuştur. Birinci kısımda Nasr, altı makaleye yer vermiştir. Bunlar; Sufilik ve Mistik Arayışın Ebediliği, Sufilik ve İnsanın Bütün-lüğü, Kuran'da Vahiy Düşünce ve Akıl, İran Sûfî Edebiyatının Sunduğu Şekliyle Sufi Üstad, Sufilikte Manevî Hâller, İnsanın Evren İçindeki Yeri. Bu makalelerde daha çok tasavvufi düşüncede insan anlayışı irdelenmektedir. Meselâ Sufilik ve Mistik Arayışın Ebediliği adlı makalede, Allah'ın insanı ahsen-i takvim olarak ya-rattığı ve daha sonra da esfel-i safiline çevirdiğinden hareketle insanın önceki ma-kamına dönüş için bir çaba sarf ettiğini ve bu arayışın bir tekamül olarak ebedi bir arayış olduğunu ifade eder. Eğer insan, ahsen-i takvimde yaratılmasaydı bir arayışa düşmeyecekti. Yine eğer esfel-i safiline döndürülmeseydi kat edeceği bir tekamülât yolu bulunmayacağından yine bir arayış söz konusu olmayacaktı.

İkinci kısımda ise iki makale yer alır; Yedinci Yüzyıl Sufiliği ve İbn Arabi Eko-lü, Şiilik ve Sufilik. Bu son makalede Nasr, Şiilikle sufilik arasında bir çok benzer nokta tespit etmiştir. Özellikle Şiilikteki imamet anlayışı ile sufilikteki şeyh ve hi-lafet makamını, Şiilikteki on iki imamın silsilesi ile sufilikteki tarikat silsilesini bir-birine benzeyen anlayışlar olarak incelemeye tabi tutar.

Üçüncü kısımda üç merhaleye yer veren Nasr, İslâm ve Dinlerin Karşılaşma-

sı, Sufilik Işığında Ekoloji Problemi, İslam Modern Dünyaya Ne Sunabilir, başlıklarında çok güncel konulara değinmiştir. Modern toplumun yeniden inşasında İslam'ın ne gibi bir fonksiyon yüklenebileceği, İslam'ın bu işlevi nasıl yerine getireceği gibi konulara ait fikirleri ilgi çekicidir.

Dördüncü kısımda ise Sufilikte Şiirden Hikayeye adlı makale yer alır. Bu makalede ise Nasr, sufiliğin edebiyata ve dünya dillerine etkisini anlatır. Hatta Farsça ve Arapça'nın bu denli şöhrete sahip olmalarında tasavvufi edebiyatın büyük yeri olduğunu ifade eder. Farsça'daki en meşhur şiirler ile Arapça'daki en meşhur nesirler hep mutasavvıfların eserleri olduğundan hareketle bu tezini ispata çalışır.

Birçok eseri dilimize kazandırılmış olan Nasr'ın bu eseri de ilgili okuyucular için yeni ufuklar açabilecek bir çalışma mahiyetindedir. Eseri dilimize kazandıran Sadık Kılıç'a ve yayınlayan İnsan Yayınları yetkililerine teşekkür borçluyuz.

Adem ÇATAK*

Dr. Hasan AKTAŞ, "Çağdaş Türk Şiirinde Din ve Tasavvuf", Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya, 2001, 248 s.

Din ve edebiyat, tarihin her döneminde birbirlerini besleyen iki unsur olagelmıştır. Bazen edebiyat, yüksek dinî duyguların aktarılmasında bir vasıta veya tamamıyla dinin emrinde bir tebliğ aracı olarak işlev görmüş; bazen de dinin kaynakları, ritüelleri ve yaşam tarzı etrafında gelişen terminoloji, edebiyata malzeme olmuştur.

Din ve onun alt disiplini olan tasavvuf, klasik Türk şiirinin şüphesiz en önemli kaynağı durumundadır. Klasik şiir üzerine yapılan dîvan tahlili çalışmalarının 'Din ve Tasavvuf' başlığı altında, dîvan şairlerinin manevî evreni ortaya çıkarılmaktadır. Bu çalışmalar sayesinde, şairlerin dinî-tasavvufî dünyalarından tutun, dinî kavram ve motiflerin, şiir dilinin imkanları kullanılarak nasıl zengin çağrışımlara ulaşabildiğini takip etmek mümkündür. Ancak modern şiir alanında, birkaç eser dışında geleneğin izlerini süren bu tür çalışmalardan en azından şimdilik mahrumuz.

Tanıtmaya çalıştığımız kitap, böyle bir gayretin ürünüdür. Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı öğretim üyesi olan Dr. Hasan Aktaş'ın bu çalışması, dinî kavram ve sembollerin modern Türk şiirinde ne ölçüde kendine yer bulduğunu ve anlam zenginliği kazandırdığını örneklerle açıkAktaş eserindekonusunda doktora tezi (İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 1997) hazırlamış olan yazarın, bu birikimini değerlendirerek *Çağdaş Türk Edebiyatında Din ve Tasav-*

* (ademcatak@hotmail.com)

vufisimli eserini meydana getirdiği anlaşılmaktadır. Eserde, modern Türk şiirindeki dinî-tasavvufî kavram, motif ve semboller mercek altına alınmış, dinî bir gayeyle yazılıp yazılmadığına bakılmaksızın, kavramlar, salt kullanılış ve yüklendiği anlamlar itibariyle değerlendirilmiştir. Bir yanlış anlaşılmayı peşinen önlemek için yazar, eserin girişinde, çalışmasının dinî edebiyat çalışması olmadığını dine dair malzemenin kullanılış biçimini konu edindiğini ısrarla vurgulamış ve sonuç kısmında da bu vurgusunu yinelemiştir.

Eser, [Ön]söz, Giriş, Birinci Bölüm (Din), İkinci Bölüm (Tasavvuf), Sonsöz ve Kaynakçadan oluşmaktadır.

Önsözünde, geçmişimize dair kültür birikimimizi yeterince değerlendiremediğimizi vurgulayan yazar, Tanzimat'tan sonra aydınlarımızın geleneği dışlayan bir tavır içine girdiklerini ve bu bocalama sürecinde Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal gibi kimi aydınların evrensel düzeyde eserler ortaya koyamadıklarını söylemektedir. Ancak Yahya Kemal ve Ahmet Hamdi Tanpınar örneğinde olduğu gibi önceleri klasik şiire karşı tavır alan bazı şairlerin, savundukları fikirlerden vazgeçerek eski malzemeyi yeniden yorumlayıp orijinal eserler meydana getirebildiklerine dikkat çekmektedir. Yazar, eskiye yönelmekten ne anlaşılması gerektiğini şöyle ifade eder: *"Eski kaynaklara dönmek, onları körü körüne taklit etmek değildir. Geçmişî anlayarak, özümseyerek yeni ve ilerici bir kafayla yenden yorumlamak ve yeni sentezlere ulaşmaktır."* (s. 12).

Giriş kısmında (17-20), edebiyat bilimi ile bir sanat faaliyeti olarak edebiyatın farklılığına değinilerek, edebî metinlerin edebiyat biliminin konusu olduğuna işaret edilmektedir. Edebî metinlerin anlaşılması için edebiyatı besleyen kaynakların bilinmesi gereği vurgulanarak edebiyat biliminin epistemolojik alt yapısının başında din unsurunun geldiği belirtilmektedir. Buradan hareketle dinin ve özellikle de alt bir disiplin olarak tasavvufun klasik şiir için olduğu kadar, çağdaş şiir için de malzeme olmaya devam ettiği, dinî-tasavvufî unsurların modern şiirde de kendisine yer bulduğu temellendirilmeye çalışılmaktadır. Çağdaş şiirin, klasik şiir geleneğinden yararlanmakla birlikte, o şiiri bizzat yaşayan şairlerin sayısının az olduğuna dikkat çekilerek, Osmanlı divan şiirini yaşatan çağdaş şairler arasında Yahya Kemal, Asaf Halet Çelebi, Behçet Necatigil, Sezai Karakoç ve Hilmi Yavuz gibi şairler zikredilmektedir (s. 19).

Birinci bölümü (23-153) dinî kavramlara ayıran Aktaş, kavramlara geçmeden önce edebiyat ve din ilişkisine dair değinmelerde bulunmaktadır. Yazara göre Cumhuriyetten günümüze şairlerin neredeyse tamamı az veya çok klasik edebiyattan etkilenmiştir. Dinî gayeyle olmasa bile birçok sanatçı, dine ait malzemeyi şiirlerinde yeni ve çağdaş bir yoruma tabi tutmuşlardır. Klasik şiirde olduğu gibi çağdaş şiirde de 'Allah', en çok rağbet edilen dinî motiflerin başında gelmektedir. Hz. Muhammed'e kadar gelen Peygamberler, değişik münasebetlerle (Hz.

İbrahim'in ateşe atılması, Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesi vb.) anılmıştır. Hz. Muhammed ise hemen hemen bütün yönleriyle çağdaş şiire konu olmuştur. Ayet ve hadisler, itikâdî kavramlar, kutsal kitaplar, modern şiirde değişik biçimde işlenmesini bulmuştur. Ancak çağdaş şairler klasik şiiri olduğu gibi taklit etmezler: *"Cumhuriyet şairleri, bütün bu motif, mazmun ve unsurları eski şiirden direkt olarak alıp taklit etmezler. Onlar çağdaş bir anlayışla Dîvan Şiiri'ni yeniden yorumlayarak Cumhuriyet Şiiri'ne yeni vizyonlar getirerek yepyeni perspektifler kazandırırılar."* (s. 27).

Dinî Kavramlar; 1- Allah, 2- Melekler, 3- Kutsal Kitaplar, 4- Âyetler, 5- Hadisler, 6- Peygamberler, 7- Çehâr-Yâr-ı Güzin, 8- Sahabeler, 9- Kaza ve Kader, 10- Ahiret ve Ahiretle İlgili Mefhumlar, 11- Din ile İlgili Genel Mefhumlar, 12- İbadet ve İbadetle İlgili Mefhumlar, 13- Kâbe ve Kâbe ile İlgili Mefhumlar, 14- Kutsal Geceler ve Günler, 15- İtikâdî Mefhumlar-Kavramlar ve Motifler, 16- Kur'ân-ı Kerim Sûreleri olmak üzere ana başlıklar halinde tasnif edilmiştir. Yazar, Bu ana başlıklar altında yüzü aşkın dinî kavram ve motifi incelemektedir. Bu kavram ve motifleri önce şiire konu olan yönleriyle açıklayıp klasik edebiyattaki kullanış biçimleri hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca şairlerin söz konusu kavrama olan rağbetini de değerlendirip şiirlerinden örnekler sunmakta, birkaç istisna dışında ilk örneklerini klasik şiirden seçerek geçmişle adeta bir köprü kurmaktadır.

Konu dine ve tasavvufa ait motifler olunca, pek tabii olarak yazar, kavramları açıklarken şiirlerde hangi münasebetlerle geçtiğine dair bilgiler vermektedir. Bu sebeple dinî kavramlarla ilgili sahih rivayetler kadar sahih olmayan ve efsaneye dayanan rivayetlerin de zikredilmesi, şiirlerin anlaşılması bakımından mecburî hale gelmektedir. Özellikle geçmiş peygamberlerle ilgili rivayetlerin çoğu İsrâîliyyât türünden olmasına rağmen şairler için telmih unsuru olagelmıştır. Ancak, kavramlar hakkında genel bilgiler verilirken doğruluk derecesi önem arz etmektedir. Yazarın kavramlarla ilgili açıklamalarında dikkatimizi çeken bazı hususlar üzerinde kısaca durmak istiyoruz:

Kur'ân-ı Kerim'e dair açıklama yapılırken "Kur'ân-ı Kerim; Hz. Ebûbekir zamanında çoğaltılıp çeşitli İslâm merkezlerine gönderilmiştir." ifadesi yer almaktadır (s. 40). Hz. Osman'dan bahsederken de, Kur'ân-ı Kerim'i çoğaltıp çeşitli İslâm ülkelerine gönderen kişinin Hz. Osman olduğu (s. 191) belirtilmektedir ki doğrusu budur.

Hz. Nuh (a.s.) hakkında bilgi verilen kısımda "Nuh peygamberin 1000 yıl yaşadığı rivayetler arasındadır." denilmektedir (s. 54). Oysa ki, Hz. Nuh'un yaşı Kur'ân-ı Kerim'de kesin olarak belirtilmiştir. Ankebût sûresinin on dördüncü ayetinde Nuh peygamberin bin yıldan elli yıl eksik, yani dokuz yüz elli sene yaşadığı bildirilmektedir. Kitâb-ı Mukaddes'te de Hz. Nuh'un dokuz yüz elli sene yaşadığına dair kesin süre verilmektedir (Tekvin, 9/29).

Bu arada yeri gelmişken kitabın geneline gölge düşürmese de bir kısım dizgi ve tashih hatalarının gözü tırmaladığını belirtmekte yarar vardır. Mesela, Bakara sûresinin ayet sayısı 286 olması gerekirken dizgi hatası sonucu 256 olarak çıkmıştır (s. 143).

Yazarın kavramlarla ilgili değerlendirmelerini okuyucuya bırakarak dinî kavramları içeren, farklı şairlere ait birkaç şiiri örnek olarak sunmak istiyoruz:

*Uyandığım zaman gökte yıldızlar
İnsan düşünür: belki de Allah var!
Tanrısal bir öpüştür şafak.*

A. Muhip Dıranas (s. 31)

*ezan sesleri dağıldı kanat kanat minarelerden
hiçbir müezzinin hiçbir surette şüpheci yoktur
bilirim bilirim
tanrının elçisi muhammed'den*

Atilla İlhan (s. 85)

*"Sinemaya gidiyorum" de annene
Cuma namazına gidelim onun yerine*

Sezai Karakoç (s. 124)

İkinci Bölüm (155-231), tasavvufa ayrılmıştır. Bu bölümde tasavvufa ait kavram ve motifler, birinci bölümde olduğu gibi aynı metotla seçilen örnek şiirlerle açıklanmıştır. Bölümün başında tasavvuf ve şiir etkileşimine değinen yazar, tasavvuf edebiyatının en güzel örneklerine tekke şiirinde rastlandığını, ancak mutasavvıf olmayan şairlerin de tasavvufî malzemeden büyük oranda yararlandığını, tasavvufî kavram ve motiflerin şiire geniş bakış açıları ve açılımlar kazandırdığını belirtir. Gerçekten de klasik şiire baktığımızda tasavvufun kavram ve mazmunlarının, mutasavvıf olsun olmasın şairlerce ustalıkla kullanıldıklarını görüyoruz. Bu durum belki tasavvufun Osmanlı hayat tarzında önemli bir yeri olmasıyla açıklanabilir. Modern Türk şiirinde tasavvufa ait kavramların yaşaması ise geleniğin tevarüsünden başka bir şey değildir. Aktaş, Cumhuriyet şiirinde, tasavvufu en üst düzeyde kullanan şairler olarak, Behçet Necatigil, Asaf Halet Çelebi, Sezai Karakoç, Hilmi Yavuz, Ali Günvar, Vural Bahadır Bayrıl, Seyhan Erözçelik, Ebubekir Eroğlu ve İhsan Deniz gibi şairlerin isimlerini saymaktadır. (s. 158).

Yazarın bir başka önemli tespiti ise, Tekke edebiyatının önemli isimlerinden Hacı Bektaş Veli, Pir Sultan Abdal ve Şeyh Bedreddin gibi şahısların Cumhuriyet şiirinde siyasal birer kimlik kazanmış olmasıdır (s. 158). Yazara göre, ister estetik düzeyde, ister siyasal düzeyde olsun, tasavvufun Cumhuriyet şiirine kaynaklık ettiği bir gerçektir.

Bu bölümde; A. Aşk-Âşık, B. Dünya, C. Tarikatlar, D. Tarikat ve Tarikatla İlgili Düşünce ve Motifler, E. Mutasavvıflar, başlıkları altında altmışa yakın tasavvufi kişi ve kavram incelenmiştir. Her tasavvufi kavramın Türk şiirinde kullanım durumu, şairlerin ilgisi ve Türk şiiri açısından önemi değerlendirilmiştir.

Görünen o ki, din ve tasavvuf, farklı amaçlarla da olsa çağdaş şairlere ilham kaynağı olmaya devam etmektedir:

*Dervîştî Mevlevîydi, geçmişti her şeyinden;
Mevlâna seslenirdi üflediği neyinden.*

Hasan Âli Yücel (s. 175)

*Dünyalara sabîp olma hırsıyla, meğer,
Kaybetmiş asıl huzûru bîcare beşer...
Kaarun gibi zengin olsa yetmez kimine
Ermîşlere bir lokma ve bir birkaç yeter.*

Fuat Bayramoğlu (s. 190)

*Duyduk ki Mustafa buruç eylemiş
Aydın elinde Karaburunda.
Bedreddinin kelâmını söylemiş
köylünün huzurunda*

Nazım Hikmet (s. 226)

Şiirlerden verdiğimiz örneklerden de anlaşılacağı gibi yazar, şiirler üzerinde imlâ bakımından tasarrufta bulunmamış, 'sanatçılara saygı gereği' olduğu gibi vermiştir. Ayrıca dil, imla ve yazım yanlışları gibi gözükkenlerin gerçekte birer hata olmayıp, şairlerin orijinal dili ve üslubu olduğunu vurgulamıştır (s. 16).

Eserinin Sonsöz kısmında yazar, Türk Edebiyatının epistemolojik temellerini din ve tasavvuf gibi, iç içe geçmiş iki fenomenden aldığını, bu iki fenomene ait kavram, motif imge ve mazmunların klasik Türk şiirini olduğu gibi çağdaş Türk şiirini de beslediğini yinelemektedir.

Din ve tasavvufa ait kavramlara, Mehmet Akif'ten Atilla İlhan'a; Nazım Hikmet'ten İsmet Özel'e farklı dünya görüşlerinden yüzü aşkın şairden örnekler sunulmuş olması, geleneğin aşlında ne denli güçlü ve geniş bir yelpazede yaşadığını göstermesi bakımından önemlidir. Öyle anlaşıyor ki çağdaş şiir, kültürel kırılmaya rağmen geleneğin devamı olma yolunda güçlü argümanlara sahiptir. Hatta yazarın ifadesiyle: "*Klasik şiirle çağdaş şiir arasında bir kopukluk yoktur. Modernizm ve arkaizm ekseninde yeniden yorumlanan ve inşa edilen çağdaş şiir, terminolojik genişlemeyle bir anlamda mülemma bir kimliğin sabibi olmuştur.*" (s. 233).

Bilindiği gibi klasik şiirin ustalarının içinden geldikleri kültür, sahip oldukları

bilgi birikimi ve yaşam tarzı, dini önceleyen bir yapıya sahipti. Tekkeler, bu yaşam tarzında fevkalade önemi haiz sosyal içerikli dinî müesseselerdi. Söz konusu ortamlarda yetişen şairler, yaşanan kültürün içerisinden konuştukları için, kullandıkları kavramların anlam çerçevesini çok iyi bilmekteydiler. Klasik şairlere göre cemiyet hayatının, yaşayan kültürün bir ifadesi olan kavramlar, çağdaş şairlere göre ise -her ne kadar terminolojiye vakıf olsalar da- arkaik kültürün birer parçası durumundadır. Aktaş'ın bu çalışması sayesinde dinî kavram ve motiflerin modern şiirde yeniden yorumlanırken içlerinin nasıl doldurulduğunu ve klasik şiirle mukayese edildiğinde nasıl bir yerde durduğunu görebilmek mümkündür.

Netice itibarıyla Aktaş'ın eseri, çağdaş şiiri anlama ve yorumlama çabalarına katkıda bulunmaya yönelik orijinal bir çalışmadır. Modern Türk şiirinin din ve tasavvuf ekseninde gelenekle olan bağlarını merak eden herkes için bir kılavuz niteliğindedir. Yazarın konuya olan âşinâlığı ve rahat üslubuyla *Çağdaş Türk Şiirinde Din ve Tasavvuf*, akademik dilin bildik handikaplarından kurtularak herkesin zevkle okuyacağı bir kitap haline gelmiştir.

Ali ÖZTÜRK*

Hülya Küçük, "Kurtuluş Savaşında Bektaşiler", Kitap Yayınevi, İstanbul, Haziran 2003, 416 Sayfa.

Eser, S.Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyelerinden Hülya Küçük tarafından Leiden Üniversitesinde Prof .Dr. Erik Jan Zürcher danışmanlığında Doktora tezi olarak yapılan çalışmanın İngilizce olarak 2002 yılında Leiden'de Brill yayınevi tarafından yayımlanan baskısından, bazı ilave ve tashihlerle tercümesidir.¹

Kaynaklar hakkında bilgi içeren giriş kısmından sonra yer alan eserin birinci bölümünde Osmanlı'da Tasavvuf kültürü ve tarikatler ile Bektaşiliğin fonksiyonları hakkında temel ve kısa bilgiler verilmektedir. Bu bölümün araştırma mevzuuyla doğrudan ilişkili olmadığı ama sonraki bölümleri daha iyi anlamak için gerekli olduğu açıktır.

Çalışmanın en önemli bölümlerinden biri olan İkinci Bölümde Millî Mücadele hakkında kısa bilgiler verilmekte, Din, Millîyetçilik ve diğer faktörlerin Millî Mücadele'deki rolleri, Tarikatlerin 1918-1923 arasındaki durumları ve Millî mücadeledeki konumları ile Bektâşiliğin aynı dönemdeki faaliyetleri incelenmektedir. Bu bölümde Millî Mücadele için gerekli altyapının hazırlanması, Padişah, Millî Mücadelenin önderleri, İstanbul ve Ankara Hükümetleri arasında aracılık rolü

* Gazi Ü. Çorum İlahiyat Fakültesi

1 Hülya Küçük, *The Role of the Bektasbîs in Turkey's National Struggle*, Leiden, Brill 2002, pp. XXII+408.

oyunayan birçok güçlü Tarikat liderinin olduğu, Millî Mücadele karşıtı olan Tarikat liderlerininse zayıf ve sayıca az olduğu izah edilmeye çalışılmaktadır.

Üçüncü Bölüm, kitabın asıl konusu olan Millî Mücadele’de Bektâşîlerin rolüdür. Dördüncü Bölüm Millî Mücadeleden sonra tarikatlerin, özellikle Bektâşîliğin durumu hakkında genel bilgileri, Beşinci bölüm ise çalışmada varılan sonuçları içermektedir. Bu bölümlerde yazar tarafından izah edilmeye çalışılan konular şöyle özetlenebilir: Mustafa Kemal Paşa’nın Millî Mücadele yılları sırasında kendi ideolojik yapısına uysun uymasın birçok grup ve nüfuzlu dinî liderin yardımını almak için onlara mektup yazmış veya ziyaret etmiş olduğu Millî Mücadelenin çok iyi bilinen yönlerinden biridir. Zaten, o yılların nazik şartları içinde ülke içinde yaşayan hiçbir dinî veya etnik topluluğu, en başta Bektâşî ve Alevîleri, yok sayması mümkün değildi. Nitekim, onlara da mektup/telgraflar yazmış ve 23 Aralık 1919’da bütün Bektâşî ve Alevîlerin bağlı bulundukları Hacı Bektâş’ı ziyaret etmişti. Ancak bu ziyaret ve mektuplaşmalar, günümüz bazı yazarlarınca, Mustafa Kemal Paşa ve Alevî/Bektâşîler arasında bir ideolojik birlik olarak algılanmıştır. Oysa, belli bir grubun topluca desteği veya karşıtlığı söz konusu olmamakla beraber, hemen bütün tarikatlar Millî Mücadele’yi desteklemişler, Millî Mücadele’ye muhalefet ise genelde şahsî veya küçük gruplarla sınırlı kalmıştı. Daha da önemlisi, taraflı ve akademik olmayan birçok eser, Bektâşîlerin Millî Mücadele’ye ve ardından gelen reformlara desteklerinin, onların saltanat ve hilâfete karşı olmalarının bir sonucu olduğu ve bu sebeple topyekûn bir şekilde Millî Mücadele’yi desteklediklerini iddia etmişlerdi. Çalışmada bu iddialar araştırılmaktadır.

Yazar bu araştırmayı yaparken Bektâşîliğin iki kolunu da ayrı ayrı incelemiştir. Yazara göre Babagân koluna bakıldığında görünen hem Millî Mücadele lehinde hem de aleyhinde faaliyetleri vardı. Alevîlerin de bağlı olduğu Çelebiyân kolunun faaliyetlerinin analizi biraz daha zor olup Cemaleddin Çelebi Meclis’te ikinci Başkan Vekili olarak yer alarak Meclis’in, kendisine bağlı Bektâşî ve Alevîlerin gözünde meşruiyetine katkıda bulunmuş, hastalığı sebebiyle Meclis’e devam edemediği halde üyeliği düşürülmemiş, me’zun sayılmış; Bektâşî ve Alevîlerin Kuva-yı Millîye’ye katılmalarını teşvik etmiştir. Yüzde yüze yakın bir şekilde Millî Mücadeleyi desteklediği halde kendisine bağlı olan Alevî grupları her zaman kontrol altında tutamamıştır. Yozgat (Çapanoğlu) isyanı ile Dersim ve Koçgiri isyanlarını bastırmak için de hiçbir şey yapmamış olan Çelebiyân Kolu gene de Millîyetçilerin daimi destekleyicileri olarak görülebilir. 5 Mayıs 1338 (1922) tarihli *Hakimiyet-i Millîye*’de yayınlanan deklarasyonu ise Veliyyeddin Çelebiyi diğer liderlerden ayıran bir özelliğe sahiptir, zira hiçbir lider veya şeyh böyle bir deklarasyon yayınlama gereğini duymamıştır. Tabii bu arada unutulmaması gereken en mühim nokta, Bektâşîlerin Millî Mücadeleyi desteklerken bunu “Bektâşîliğin çıkarları için” değil, Misâk-ı Millî’yi gerçekleştirmek için yaptıklarıdır (Misâk-ı

Millî'nin de Osmanlı Meclis-i Mebusanında alınmış kararlardan oluştuğu unutulmamalıdır). Bu konu deklarasyonda da açıkça belirtilmiştir.

Milli Mücadele yıllarında, hem Ankara Hükümeti ve basın, hem de Çelebiler, Bektâşî-Alevî ve Sünnîler arasında ayrımcılık şeklinde anlaşılabilecek tutum ve davranışlardan kaçınmaya çalışmıştır. Mustafa Kemal, hem Sünnî hem de Bektâşî-Alevî liderleri ziyaret etmiş, her iki taraftan da Mücadele için istifade etmeye çalışmıştır. Çelebi Velîyyeddin de deklarasyonda, Hz. Ali'nin "Hulefâ-i Râşidîn" den olduğunu söyleyip Bektâşî-Alevî ve Sünnîler arasında birlik için gayret göstermiştir.

Eserin sonunda kısaltmalar, küçük sözlük, iki ek (ki eserde kullanılan bazı belgeler ve önemli bazı zatların hal biyografilerini içermektedirler) ve kaynakça yer almakta ayrıca metin aralarına yerleştirilmiş fotoğraflar da bulunmaktadır. Bu tür çalışmalarda çok önemli bir yeri olan dizin kısmı bu eserde geniş şekilde ele alınmış ve istifadeyi kolaylaştırmıştır.

Sonuç itibariyle, ufak-tefek hatalara rağmen, eser bu konudaki büyük bir boşluğu dolduracak niteliktedir. Hülya Küçük'ün bu çalışmasına Tasavvuf Tarihi ile ilgili özellikle arşiv vesikalarından da istifade edilerek son dönemlerde yapılan doktora tezlerinin² bir devamı olarak bakılabilir. Bazıları kitap olarak ta yayımlanan bu eserler tasavvuf tarihi literatüründe³ hak ettikleri yeri almış görünmektedirler.

Eserin tez olarak savunulduktan ve İngilizce yayımının hazırlandığı aşamada *Toplumsal Tarih* dergisi tarafından yazarı ile tezi hakkında söyleşi yapılmış ve derginin Bektaşilik Dosyasının yayımlandığı 97. sayısında yer almıştır. Bu söyleşi ve akabinde tezle ilgili tenkit ve eleştiriler ile yazarın cevabı aynı derginin müsselsel sayılarında yayımlanmıştır.⁴

Sayın Hülya Küçük'ü bu titiz çalışmasından dolayı tebrik ediyor, bundan sonra da bu tür eserlerini beklediğimizi ifade ediyoruz.

Mustafa Birol ÜLKER*

2 Reşat Öngören, Osmanlılar'da tasavvuf: Anadolu'da sufilere, devlet ve ulema (XVI. Yüzyıl), İstanbul, İz Yayıncılık, 2000, 448 s.; Sezai Küçük, XIX. Asırda Mevlevilik ve Mevleviler, Doktora tezi, MÜSBE, 2000, 420 s.; Necdet Yılmaz, Osmanlı Toplumunda Tasavvuf: sufilere, devlet ve ulema (XVII. Yüzyıl), İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2001, 584 s.; Hür Mahmut Yücer, XIX. Asırda Anadolu'da Tasavvuf, Doktora tezi, MÜSBE, 2001, 652 s.; Ramazan Muslu, XVIII. Asırda Anadolu'da Tasavvuf, Doktora tezi, MÜSBE, 2002, 612 s.

3 Mustafa Kara, Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri (1839-2000), İstanbul, Dergah Yayınları, 2002, 613 s.; Mustafa Aşkar, Tasavvuf Tarihi Literatürü, Ankara, Kültür Bakanlığı, 2001, XVII+474 s.

4 "Hülya Küçük ile Doktora Çalışması Üzerine Söyleşi: Kurtuluş Savaşı'nda Bektaşiler", *Toplumsal Tarih*, cilt:XVII/sayı:97 (Ocak 2002) s.42-46; Hülya Küçük, "Velîyyeddin Efendi'nin Beyanname'si", *Toplumsal Tarih*, cilt:XVII/sayı:97 (Ocak 2002) s.46-47; Bilmez Bülent Can, "Bektaşî Dosyası Sonrası Gelen Sorular ve Eleştirilere Cevaplar", *Toplumsal Tarih*, cilt:XVII/sayı:98 (Şubat 2002) s.66.; Hülya Küçük, "Toplumsal Tarih Dergisi Editörüne", *Toplumsal Tarih*, cilt:XVII/sayı:100 (Nisan 2002) s.7.

5 Mete Tunçay, "Bektaşilik üzerine bir çalışma", *Radikal Kitap*, 15 Ağustos 2003, yıl:3/sayı:126, s.12.

* (birolmu@hotmail.com)

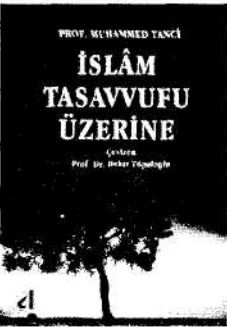
Muhammed Tancî, “İslâm Tasavvufu Üzerine”, çev. Bekir Topaloğlu, Damla Yayınevi, İstanbul 2002, 173 sayfa.

Tanıtımını yaptığımız kitap, 1973 yılında vefat eden Prof. Muhammed Tancî tarafından kaleme alınmış ve sunuş yazısından Muhammed Tancî'nin kendisine hocalık yaptığını öğrendiğimiz üstad Prof. Bekir Topaloğlu tarafından Türkçe'ye kazandırılmıştır. Kitabın Bekir Topaloğlu gibi ehliyetli ve otoriter bir zatın kaleminden çevrilmiş olması, takdire şayan bir hizmet ve aynı zamanda önemli bir kazançtır.

Aslında kitap, Muhammed Tancî tarafından İbn Haldun (ö. 808/1406)'un “*Şî-fâu's-sâil*” adlı eserine yazılan mukaddimeden alınmıştır. Müellifin mukaddimesinden alınıp kitap haline getirilerek neşredilmesi, mütercimın marifetiyle olmuştur. Muhammed Tancî, İbn Haldun'un tasavvufî görüşlerini ihtiva eden “*Şî-fâu's-sâil*”i neşre hazırlarken, eserin baş tarafına 100 sayfa-lık bir mukaddime yazmış, bunun 40 sayfaya yakın bölümünü de, İslam tasavvufu ile ilgili kendi mütalaalarına ayırmıştır. İşte söz konusu ettiğimiz eser, Bekir Topaloğlu tarafından titizlikle hazırlanarak tercüme edilen bu mukaddimenin kitap haline getirilmiş şeklidir.

Esasen kitap, genel çerçevede, Muhammed Tancî'nin İslam'da tasavvuf hareketinin ortaya çıkışı ve daha sonraki gelişmesi hakkındaki görüşlerini ele almaktadır. Damla Yayınevi tarafından neşredilen kitabın Arapça metni de verilmiştir. Toplam 173 sayfa olan kitabın Türkçe kısmı 84, Arapça kısmı ise 89 sayfadan ibarettir. Mütercimın *Sunuş*tta belirttiğine göre, Arapça metnin aslında her hangi bir tasnife gidilerek başlık kullanılmamıştır. Ancak mütercim, ele alınan konunun mahiyetine göre, girişle beraber 6 başlık kullanmak suretiyle bir tasnif yapmıştır.

Giriş bölümünde yazar, İslam'ın temel hedefini; “İnsanın Allah ve insanın insanla olan ilişkisini düzenlemek” (s.9) şeklinde özetleyerek vermiş ve bu hedefin gerçekleşebilmesi için de insanın “Hak ve Adalet” kavramlarını iyi anlayıp hayatına uygulaması gerektiğini vurguladıktan sonra, İslam'ın “Tevhid” dini olduğunu, her türlü gizli ve açık şirke karşı olduğunu, müslümanla rabbi arasına hiçbir aracı ve şefaatinin giremeyeceği üzerinde durmuştur. (12) Yazarın, düşüncelerini böyle bir girişle açıklamaya başlaması ve daha sonra tasavvufun disiplin ve hayat tarzı olarak var olduğu, ancak henüz isminin konulmadığı ilk dönemlere giderek, tasavvufun ortaya çıkışını ele alması, hattı zatında tasavvufî düşüncenin, İslam'ın içinde doğup gelişen bir disiplin olduğunu kabul sadedinde görülmelidir. Zira bahis konusu ettiğimiz kitap, tasavvuf tarihi veya tasavvuf konularının kronolojik bir düzen ile ele alındığı bir kitap değil, yazarın tasavvuf hakkındaki mütalaalarını ihtiva eden genel bir değerlendirmedir.

Birinci bölümde yazar, zühd hayatını ele almaktadır. Zühdü en iyi şekilde yaşayanların Ashâb-ı Kirâm ve onları takip eden Tâbiûn olduğunu söylemekte ve zühd hareketinin de temelini Hadis terminolojisinde "Cibrîl Hadis"i diye bilinen hadiste geçen "İhsân" derecesine kavuşma olduğunu kaydetmektedir. (s.27) İşte yazar, tasavvufun çıkış noktasının zühd, dolayısıyla "İhsan" olduğunu, böylece Allah'ın emir ve yasaklarının müslümanlar tarafından yerine getirilirken, dışa yönelik davranışlarıyla iç âlemlerinin uyum içinde olmaya özen gösterildiğini dile getirmektedir.

İkinci bölümde, tasavvufun doktrin olarak şekillenmeye başladığını ve takvâ ve zühd hayatından tasavvufî düşüncenin sûfiler vasıtasıyla ortaya çıktığını ele alınmaktadır. Yazar, bu dönemden itibaren hem disiplin hem de ismen var olduğunu söylediği tasavvuf için özetle şöyle demektedir: "Tasavvuf, İslamî öğretilerin, müslümanın hayatına ve davranışlarına yansıyan ince bir uygulamadır." Çünkü tasavvuf, ilk dönemde zühd hayatı yaşayan zâhidlerin yaşantısıdır. (s.34)

Üçüncü bölümde, tasavvufun ayırıcı özellikleri üzerinde durulmaktadır. Yaza-ra göre, tasavvufun en belirgin özellikleri, Kitap ve Sünnet'ten ayrılmadan, zühd ve takvâyı esas alan sahâbe ve tâbiûnun yolunu izlemek, müslüman toplumların sosyal hayatına katılmak, ilim öğrenmek ve öğretmek, İslam ahlakına riayet etmek, ruhanî hayatı canlı tutmaktır. Buradan hareketle, ruhî yönelişlerin, zamanla toplumda seviyeleri, nitelikleri ve görevleri farklı olan müslümanlar arasında tasavvufî cemaatlerin doğmasına neden olduğunu kaydetmektedir. (s.46)

Dördüncü bölümde müellif, kültürleri, İslam anlayışları ve İslamî ilkeleri kavrayışları farklı olan çeşitli zümreleri kendi bayrağı altında toplayan tasavvufun, ileriki dönemlerde farklı yorumlanmaya başladığını ele almaktadır. Hatta zamanla tasavvufun muhtevasını yitirdiğini, sûfilerin manevî hayattan uzaklaşarak, dünyevî talepler peşinden gider hale geldiğini, böylece yapmacılık ve gösterişe yönelik bir yaşam biçiminin başladığını kaydetmektedir. (s.52)

Beşinci bölümde ise yazar, ilim erbâbı ile mutasavvıflar arasında ilim konusunun farklı şekilde ele alındığını anlatmaktadır. Sûfilerin zahirî ilmin yanında batınî ilme de önem verdiğini, batınî ilimde bilgi elde etme yöntemi olarak da mutasavvıflar keşf, ilham, vâridât, havâtır gibi metodlar kullandığını ele almaktadır. Dolayısıyla zahir uleması tarafından zayıf görülen bazı hadislerin, sûfiler arasında oldukça revaç bulabildiğini söylemektedir. Yazar bu bölümü kısaca şöyle diyerek tamamlamaktadır: "Akıl, nakil ve duyular, müslüman alimler arasında bilgiye ulaşmak için kullanılan yöntemlerdir." (s.71)

Sonuç olarak, tasavvufun İslam'ın doğuşundan itibaren var olduğunu, zaman içinde geliştiğini ve kendine has kurallarının olduğunu ele alan eser, okuyucuyu sıkmadan, manevî bir atmosfer içinde, tasavvuf hakkında genel bir değerlendirmeye verebilecek ilmi bir çalışmadır.

Prof. Dr. Mehmet Akkuş, "Abdullah Selâhaddîn-i Uşşâkî Hz. Peygamber'e Na'tlar Dîvân-ı Nu'ût-ı Salâhî", (s. 327), Şelale Yayıncılık, İstanbul 2002.

Peygamberimiz Hz. Muhammet'le ilgili edebî eserlerimizin başında na'tlar gelmektedir. Kelime olarak övmek manasına gelen ve terim olarak Hz. Muhammed'i övmek demek olan na't, edebiyatımızın önemli bir türüdür. Millet olarak İslam'a girdikten sonra birçok şairimiz peygamber sevgisinden aldığı ilhamlarla içli, duygulu ve sanatlı bir şekilde bu sevgiyi dizeleriyle anlatmışlardır.

Ortaasya'da XI. asırla başlayan Türk Edebiyatının yazılı ilk mahsullerinden itibaren hemen her müellif na't yazmıştır. Özellikle daha sonra yurt edinilerek büyük imparatorlukların ve medeniyetlerin oluşturulduğu Anadolu'da bu konuya daha ayrı bir önem verilmiştir. Bu konuda değerli bir çalışma ortaya koymuş olan Emine Yeniterzi'nin tesbitlerine göre na't, Aşık Edebiyatı, Tasavvufi Edebiyat ve Dîvân Edebiyatının ortak olarak ele aldığı bir konudur. Dolayısıyla, her asırda yetişen şairler Hz. Peygamberle ilgili edebi türlerden başta na't olmak üzere biri ya da bir kaç üzerinde eserler vermiştir.

Edebi sahamızın Hz. Peygamber aşığı şairleri O'nu bir güle teşbih ederek, kendileri de adetâ bir bülbül gibi hissettikleri aşkı dile getirmişlerdir. Bu alanda her dönemde yetişen şairler önemli eserler ortaya koymuşlardır.

Yine Emine Yeniterzi'nin ifade ettiği gibi XVIII. asır na't yazan şairlerin sayısının çok olduğu bir dönemdir. Bu yüzyılda yetişen önemli na't şairleri, Nazîm, Süleymân Nâhîfî, Neccâr-zâde Rıza ve Selâhaddîn-i Uşşâkî'dir. Bunlardan son olarak zikrettiğimiz Uşşâkî'nin tamâmen na'tları içeren bir Dîvân'ının olduğunu görmekteyiz. Hz. Peygamber sevgisinin coşkulu bir aşk ve sanatlı bir söyleyişle dile

getirildiği bu eser geçtiğimiz günlerde Prof. Dr. Mehmet Akkuş tarafından günümüz okuyucusuna kazandırılmış bulunmaktadır. Biz de yazımızda bu önemli eserin tanıtımını yapacağız.

Dîvân-ı Nu'ût-ı Salâhî adlı bu eser, Giriş (9-15), Dinî Edebiyatımızın Doğuşu ve Gelişimi (9-15), Salâhî'nin Na'ları ve Dîvân-ı Nu'ût'u (16-22), Dîvân-ı Nu'ût'un Muhteva Özellikleri (23-32), Dîvân- Nu'ût'un Metni ve Sadeleştirilmesi (35-323) ve Bibliyografya (325-327)'dan oluşmaktadır.

Eserin Giriş kısmında, Dinî Edebiyatımızın Doğuşu ve Gelişimi (9-15) başlığı altında başlangıçtan günümüze kadar dînî edebiyatımızın doğuşu ve gelişmesi kısaca anlatılmaktadır. Bu dönemler içerisinde ortaya koyulmuş önemli dînî eserlerden de kısaca bahsedilmektedir (9-11). Dînî edebiyatımızda Hz. Peygamberle ilgili eserler ve yazılış gayeleri hakkında bilgiler verilmektedir (12-14). Daha sonra da, Türk-İslam Edebiyatında Hz. Peygamber'le ilgili na't yazma gelene-

ği ele alınarak Abdullâh Salâhaddîn-i Uşşâkî'nin önemi vurgulanmaktadır (14-16). Bu bilgiler verildikten sonra Salâhî'nin Na'tları ve Dîvân-ı Nu'ût'u başlığı altında onun yazmış olduğu na'tların önemi ve ortaya koyduğu diğer eserleri hakkında bilgiler verilmektedir. Onun şiirlerinde Hz. Peygamber sevgisini ele alışı örneklerle anlatılarak, yazdığı diğer Arapça ve Farsça Dîvân-ı Nu'ûtlarından bahsedilmektedir (16-20).

Sonra da Salâhî'nin yazdığı na'tlarda kullandığı vezinler ve bu vezinlerle oluşan şiirlerin sayısı verilerek, şiirlerde çokça kullanılan edebî sanatlar vurgulanmaktadır (20-22).

Müellifin ortaya koyduğu na'tların, dinî ve edebî içeriği de Dîvân-ı Nu'ût'un Muhteva Özellikleri Başlığı altında ele alınmaktadır. Bu kısımda şiirlerde geçen ayet ve hadislerden yapılan iktibaslar örnekler verilerek anlatılmaktadır (23-28). Yine şiirlerde geçen, Hz. Peygamberin mucizeleri, O'nun vücut özellikleri, vech, yüz, yanak, leb, dehan, zülûf, saç, kaş, kirpik, boy ve gözünün özelliklerinin nasıl ele alındığı örnekler verilerek anlatılmaktadır (28-32). Sonra da Salâhî'nin yazdığı na'tlardan oluşan Dîvân nüshaları ilmî usullerle tanıtılmaktadır (33).

Buraya kadar verilmiş olan açıklayıcı bilgilerden sonra da şairin na'tlarından oluşan Dîvân'ının metni açıklamalarıyla birlikte Dîvân-ı Nu'ût'un Metni ve Sadeleştirilmesi başlığı altında verilmektedir (35-323)

Dîvân'ın baş kısmında bulunan,

*Dem-â-dem eyler isti'tâ bu ec'er Yâ Rasûla'llâh
Sana geldim kerem kıl tâ olam er Yâ Rasûla'llâh*

Diye başlayan kaside açıklaması ile birlikte verildikten (36-43) sonra alfabetik olan ve harfû'l-elif diye başlayan mürettep Dîvân'ın şiirleri yine açıklamalarıyla birlikte verilmektedir.

Daha sonra verilen Dîvân metni harf sırasıyla şöyle devam etmektedir:

Harfû'l-Elif (44-55), Harfû'l-Be (56-57), Harfû't-Te (58-65), Harfû's-Se (66-67), Harfû'l-Cim (68-69), Harfû'l-Hâ (70-71), Harfû'l-Hı (72-73), Harfû'd-Dâl (74-77), Harfû'z-Zel (78-79), Harfû'r-Râ (80-125), Harfû'z-Ze (43-173), Harfû's-Sin (174-175), Harfû'Nakşî-Şin (176-177), Harfû's-Sâd (178-179), Harfû'dîvân-Dâd (180-181), Harfû't-Tâ (182-183), Harfû'z-Zâ (184-185), Harfû'l-Ayin (186-187), Harfû'l-Ğayın (188-189), Harfû'l-Fe (190-191), Harfû'l-Kaf (192-193), Harfû'l-Kef (194-207), Harfû'l-Lâm (208-215), Harfû'l-Mîm (216-271), Harfû'n-Nûn (272-281), Harfû'l-Vâv (282-283), Harfû'l-He (284-293), Harfû'l-Lamu Elif (294-297) ve Harfû'l-Ye (298-323).

Böylece bu başlıklar altında toplam 141 şiirin açıklaması ve metni birlikte verilmektedir. Eser faydalanılan kaynakları içeren bir bibliyografiyle (325-327) sona ermektedir.

Salâhî'nin na'atlarını ihtiva eden Arapça ve Farsça Divânlarının da bu eserle birlikte yayınlanmasının daha uygun olacağı kanaatinde olmakla beraber günümüz okuyucusuna böyle kıymetli bir eseri kazandıran değerli hocamıza teşekkür ediyor ve yeni aydınlatıcı çalışmalarını bekliyoruz.

Hikmet ATİK*

Michaela Mihriban Özelsel, "Halvette 40 Gün, Psikolog Dervişenin Halvet Günlüğü ve Bilimsel Çözümlemesi", Kaknüs Yayınları, İstanbul 2002, 232 sayfa.

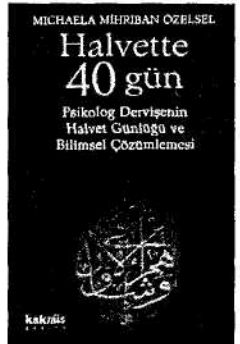
"Sadece Gecenin Yolu Şafağa Ulaştırm"

Habîl Cibrân

Yazar ve Eser

Tasavvufun diğer ilimlerle ilişkisi söz konusu olduğunda, ilk karşımıza çıkan bilim dallarından biri psikolojidir. Psikoloji, insan davranışlarındaki niçin ve nasılları ortaya koyarak, böylece kişinin bizzat kendisi ve çevresi ile daha sağlıklı bir ilişki kurmasını hedefler. Tasavvuf ise, kişiyi iç âlemine yönelterek, ilk adımda kendini tanıma ile başlayan sürecin nihâyetinde Yaratan'ı tanımayı öğreten ve kişiyi her an Yaratıcı'nın huzurunda olma (ihسان) bilinç düzeyine çıkarmayı, bu arada yaratılmışları da yaratandan ötürü sevmeyi evrensel ve kucaklayıcı bir hayat felsefesini insanın önüne koyar. İç dünyanın zenginleştirilmesi ve hayata anlam kazandırılması açısından bakıldığında hedefleri itibarıyla Tasavvuf ile Felsefenin bir çok ortak noktada örtüştüğünü görmekteyiz. Diyebiliriz ki, daha iyi anlaşılması ve anlatılması noktasında, tasavvufun psikoloji ile ilişkisinin çeşitli spesifik açılardan incelenmesi bir zarûret halini almıştır. Bu incelemeler, modern psikolojiye de yeni açılımlar kazandırabilir. Kısaca tanıtımını yapacağımız "Halvette 40 Gün" isimli eser, bu noktada çalışma yapacaklara satır aralarında önemli ip uçları verebilecek ilk örneklerden biridir.

Halvette 40 Gün, Almanya'nın önde gelen klinik psikoloji doktoru ve psikoterapistlerinden biri olan ve Maryland Üniversitesi'nde psikoloji seminerleri vererek çalışmalarına devam eden 1949 Almanya doğumlu Michaela Mihriban Özelsel'in, Birinci Körfez Savaşı'nın vuku bulduğu 1990 yılında İstanbul Üsküdar'da yaşadığı halvetin günlüğü ve bilimsel çözümlemesinden ibarettir. Anna Maria Schimmel'in esere yazdığı ön sözde belirttiği gibi Müslüman bir Avrupa-lı'nın kaleme aldığı ilk halvet günlüğü olma özelliğini taşımaktadır. Eser, Petek

Budanur Ateş tarafından Türkçe'ye çevrilmiş ve Ekim 2002'de Kaknüs Yayınları arasında, "*Halvette 40 Gün- Psikolog Dervişenin Halvet Günlüğü ve Bilimsel Çözümlemesi*" adıyla yayımlanmıştır. Yayınevi, dizgi ve baskı açısından eserin muhtevasına layık bir titizlik göstermiş.

Eser, Anna Maria Schimmel'in önsüzü (ss. 9-14) ve yazarın önsözünü (ss. 15-17) takiben temel olarak iki ana bölümden oluşmaktadır. Birincisi, halvette geçen kırk güne dâir şeyh efendinin tavsiyesi ile kaleme alınan günlük bölümü (ss. 19-130); ikincisi ise, yazarın halvet günlerinde yaşadığı tecrübelerin ve genel anlamda halvet düşünce ve anlayışının modern psikolojinin son verileri ışığında yorumlanmasından müteşekkildir (ss. 131-208). Yazar, eserin sonuna halvete girmiş dört kişi ile yapmış olduğu kısa mülâkatları da koyarak, kendi tecrübeleri ile başkaları arasında mukayese imkanı sunmaktadır. Eserin, sadece psikoloji formasyonuna sahip okuyucular tarafından okunma ihtimali düşünülerek, eserde isimleri geçen şahsiyetleri ihtivâ eden "*İslâmî Şahsiyetler Sözlüğü*" ile, sadece ilâhiyat formasyonuna sahip okuyuculara yönelik "*Tıp ve Psikolojik Terimler Sözlüğü*"nın konulmuş olması büyük bir incelik ve önemli bir örnek teşkil etmektedir. Eserin yine ekler bölümünde "*Sufizm Hakkında Tavsiye Edilen Yayınlar*" başlığı altında çoğunluğu Mevlâna ve Annemarie Schimmel'e âit 35 eser ismi verilmektedir.

Yazarın, halvet günlerine kavramsal ve sembolik olarak Allah'a adanmışlık ve yakınlık anlamına gelen "kurban" kesimi ile başlaması ilgi çekicidir. Halvette, manevî rehberlik eden şeyhin, yazarın entelektüel düzeyi doğrultusunda İbn Arabî ve Mevlânâ'nın eserleri ile Kur'an-ı Kerim'i tavsiye etmiş olması halvetin yazar açısından daha faydalı şekilde geçmesine yardımcı olurken, tavsiye edilen eserler, şeyhin fonksiyonu açısından da büyük önem arz etmektedir.

Yazarın halvet günlüğünde üzerinde durduğu önemli noktalar ve bunların yorumlarına geçmeden önce kendisiyle 08.02.2003 tarihinde Hürriyet Pazar'da yapılan röportajda halvete girmesinin nedenini nasıl açıkladığını görelim:

"- Çok ümitsiz olduğum bir zamanda karar verdim. Bir yıl kadar önce çok acı bir kayıp yaşamış ve intiharın eşiğine gelmiştim. Ancak ne kendi çabalarım, ne de Batı'daki modern psikoterapi yöntemleri hayata tekrar bağlanmamı sağlayamadı. Gündelik işlerimi sürdürebilsem de, sanki canlı rolü oynayan bir ceset gibi hissediyordum kendimi. O sıralarda katıldığım bir tasavvuf sohbetinde, biri çok eski bir ritüel olan halvetten söz etti. Bir anda içimde bunun tekrar hayata dönmek için bir şans olabileceği hissi uyandı. Ya kendimi sadece Allah'a verecek tekrar yaşamayı öğrenecek ya da halvetin zor koşullarına dayanamayıp ölecektim. Her iki ihtimali de kabul etmeye hazırdım."

Yazar, yine aynı röportajda, esere ve tecrübelerine Batı Üniversitelerindeki meslektaşları tarafından çok olumlu tepkiler verildiği hatta ders kitabı olarak okutulduğu belirtmektedir.

Eseri okuyan İskender Pala'nın görüşlerini ise şu şekildedir:

“Bir Kitap Okudum, Halvette 40 Gün.

Bir kış mevsiminde, suyu kesiliveren, kalorifersiz, ahşap bir Üsküdar evinde halvete soyunan bir insan. Üstelik kadın... Üstelik Alman... Çile sözcüğünün bütün anlamlarıyla yaşanan bir tecrübe. Birkaç hurma, birkaç zeytin ve üç günde bir elma... Ve su... Oruç ve Kur'an... Ve Mevlana, İbnî Arabî... Tam kırk gün. Halvet. İçe dönme ve içsel yolculuklar...

Sonuç: Kültürlerarası bir psikoterapist... Michaela Mihriban Özelsel.

Halvetin ruhsal tecrübelerinin bilimsel izahları ve sufi geleneğin leziz literatürüyle süren bir anlatım. Bu kitabı okurken gıbtanız hayrete yükseliyor, gönlünüz huzura açılıyor.”¹

Zaman Gazetesi'nden Nuriye Akman da eseri okuduktan sonra yazarla bir röportaj yaptı. Akman, yöneltmiş olduğu 37 sorununun 16 tanesinin cevaplarını 6-7 Nisan 2003 tarihli Zaman Gazetesi'nde yayımladı. Eserin daha iyi anlaşılabilmesi açısından bu röportajda yöneltilen sorular oldukça dikkat çekici. Bu röportajdan yazarın iki defa 40'ar günlük, bir defa üç günlük ve bir defa da 7 günlük halvete girdiğini öğreniyoruz.

Eserin Muhtevası

Yazarın halvet günleri, Kur'an-ı Kerim, İbn Arabî ve Mevlânâ'nın eserlerini okumak, namaz kılmak ve bir de şeyhin telkin ettiği zikirleri bol bol tekrar etmek ile geçmektedir. Halvet günlüğü bölümünde, üzerinde durduğu önemli noktalardan biri ilk günlerde zikrettiği “*estağfirullah*” ve “*bismillab*” zikri ile başladığı zikrin temrinlerinden kendisini “*Allab*” isminin yıllar sonra ilk defa ağlamayı tattırdığını, bir süre sonra da her zikrin yumuşamış olan kalbinde tesir uyandırarak ağılattığını söyler. Halvette yaşadıklarının entelektüel çaba ve hırsla gerçekleştirilemeyecek şeyler olduğunu söyleyerek, “*tatmayan bilmez*” gerçeği doğrultusunda akılla zikrin tesirinin anlaşılamayacağına vurgu yapar.² Yazar, hayatında ilk defa tecrübe ettiği halvet ve zikirlerde, tasavvufî eğitimin maksadını ve doğruluğunu kavrayarak zikirlerin emmâre nefsinin kibir, gurur gibi hangi yönlerde aktif olduğunu tespit etmesine yardımcı olduğunu belirtir ve şeyhlerin bu kalbî marazları tedavide kullandıkları Allah'ın isimlerinin etkilerini şöyle dile getirir: “*Hû Allab*” içime yumuşaklık, “*Hayy Allab*” aktif mutlu ve enerjik bir his, “*Yâ Azîz*” azametli tınısı, İslam'ın aktif unsuru olan zaferi, “*Allab*” ismi ise son derece rahatlatıcı ve kuşatıcı”. Geceleri Allah zikrini tekrarlarlarken farkında olmadan şu şekilde zikretmeye başlar: Allah, Allah, All-love.

1 Zaman Gazetesi, 12.12.2002.

2 Abdülhakîm-i Arvâsî'nin Necip Fazıl'a tasavvufî hallerden bahsederken, bunların akılla anlaşılamayacağını, yemeğin lezzetinin çatal bıçakla bulunamayacağını örnek vererek açıklaması da aynı hakikatın ifâdesidir.

Yazar, hayatında aldığı en doğru kararın halvete girme kararı olduğunu söyledikten sonra halvetin tesirini şu sözlerle ortaya koyar: *"Halvet, bildiğim en etkili ruhsal deneyimdi ve bildiğim bütün psikoterapi yöntemlerine dayanıklılık gösteren saplantıyı yenmemi sağlayabiliyordu."* Yazarın halvete girmeden önce intiharın eşiğine geldiğini ifade etmiş olması düşünüldüğünde bu sözlerin önemi daha iyi anlaşılabilir. Ona göre halvet, yılanın büyümek ve gelişmek için kabuk değiştirmesi gibi, insanın dar görüşlerden kurtarmaktadır.

Yazar halvet esnasında şeyhin konumunu çok doğru şekilde tespit ederek, *"mürşidler daha yüksek bir amaç yolunda sadece birer vasıta"dır* der.

Halvet günlerinde yazarı en çok etkileyen unsurlardan biri, *"müezzinler korusu"* dediği sabah ezanlarının seher vaktindeki mânevi uyarıcı özelliğidir.

Yazar, halvet esnâsında konuşmalarının Kur'ânca olmaya başladığını, inşallâh, elhamdülillâh, Allah bilir gibi cümlelerle konuştuğunu söyler. Bu yönünden yola çıkarak halveti bir *"beyin yıkama süreci"* olarak tarif eder. Beyin yıkamadan mak-sad, halvet sürecinde konuşmaların, fikrin, zikrin, hissin kısaca beden ve ruhun bütünüyle meşguliyet konusunun Allah ve onun zikri olması, ağyarın akıl ve kalbden sürülüp çıkarılması, hânenin mamûr hâle gelmesidir. Yazar da zaten beyin yıkama dediği halveti *"Allah'a giden kestirme yol"* olarak değerlendirmektedir.

Yazarın halvette yaşadığı en ilginç tecrübelerden biri, zikirde yoğunlaştığı yani zikirde fenâ olduğu anlarda cinsel orgazma benzer bir haz aldığını söylemesidir. Bu durumun nasıllığı ilgili bilim adamları tarafından ortaya konulabilir. Ancak yazar Hürriyet gazetesinde yaptığı röportajda, Anna Maria Schimmel'in kendisine, hayatı boyunca okuduğu bazı tasavvufî eserlerde şâhid olduğu erotik çağrışımları bu eser ile anlamlandırdığı söylediğini ifade eder.

Yazarın halvet sonrası en ilginç tespitlerinden biri, batı psikolojisine göre insanın kendini gerçekleştirmesini tamamladığı noktada, sûfî anlayışına göre *"insan-ı kâmil"* olma süreci yeni başlamaktadır. Bu alan farklılığını batı psikolojisinde hedefin *"kendini gerçekleştirmek"* iken, tasavvufta, *"kendini aşmak"* olduğu şeklinde tespit eder.

Yazar, *"ölmeden önce ölmek"* prensibi doğrultusunda halveti, birazda kendi içerisinde bulunduğu psikolojik ruh halinin etkisiyle gerçek anlamda ölmek ve yepiden dirilmek gibi tanımlar.

Eserdeki en ilginç ve etkileyici noktaların başında, şeyhin gerekliliği, silsilenin varlık sebebi gibi tasavvufî öğeleri ve halleri, özel olarak da halveti anlamlandırmada yazarın ele aldığı Rupert Sheldrake'nin *"morfik rezonans"* yani *"morfik alan"* kavramıdır. Örneğin *"namaz vakitleri, sadece namaz kılanlar ve kılmış olanlar değil, bu vakitler güneş hareketleriyle belirlendiği için, kâinâtın daha yüksek ritmiyle uyum sağlamak için önemlidir"* der. Mânevî Ozmoz denilen *"fenâ fi's şeyh"* hâlinin her ne kadar batılı bilim adamlarınca anlaşılmasa da, bunun

şeyh vâsıtasıyla müridin rezonansa girişinin kolaylaştırılması yâni bir “kısa yol” olarak değerlendirilebileceğini söyler.

Yazar, tasavvufun şahsiyet eğitiminde gerçekleştirmek istediği hedefleri iyi kavramış gözükmektedir. Örneğin zâhir bâtin ilişkisi konusunda şöyle der: “Sûfizm’de söz konusu olan İslam’ın zâhirî kurallarını önemsememek değil, tersine bunu derinleştirmektir.” Tasavvufta, kişinin ölümünü düşünmesi şeklinde tarif edilen “râbıta-i mevt” (near death experiences) uygulamasının benzer şekilde batılı psikologlar tarafından tecrübe edildiğini ve uygulanan kişilerin kalan hayatlarında dönüştürücü bir rol onadığını belirtir.

Yazarın halvete giren kişilerle yaptığı mülâkatlarda da çok ilginç noktaların ortaya çıktığını görüyoruz. Meselâ halvetin “hayret” duygusunu uyandırdığını, iki kişinin saç dökülmelerinin halvet esnâsında durduğunu, halvet sonrasında insanların öncekine göre daha nâzik ve cömert olduklarını söylemektedirler.

Sonuç olarak, bu kitabın tasavvufla ilgilenen herkesin, psikoloji okuyan ve alternatif psikoloji hakkında bilgi sahibi olmak isteyenlerin ve bir kısım yanlış uygulamalardan genellemeye giderek tasavvuf hakkında olumsuz düşünce sahibi olanların objektif bir bakışla okudukları takdirde vizyonlarında büyük bir gelişme olacağı şüphesizdir.

Son olarak, bizde olduğu gibi eseri okuyacak herkesin aklının bir köşesini meşgul edecek olan, yazar tarafından da mezkur röportajda dile getirilen bizim açımızdan acı bir teşhisi paylaşmak istiyorum:

“Türk Üniversiteleri, bu çok zengin psikoloji/psikoterapi mirasının üzerine eğilmek yerine, Freud’un öğretileriyle ilgilenmeyi tercih ediyorlar.”

İbrahim BAZ*

Franklin D. Lewis, “Rumi Past and Present, East and West”, Oneworld Publications, New York 2001, 686 sayfa.

Küreselleşmenin, kültüre bakan yönü itibarıyla yabancı kültürler arasındaki etkileşimi hızlandığını, farklı kültürlerin bu süreçte yek diğerini tanımaya, günümüzde geçmiştekinden daha yoğun bir katılım gösterdikleri görülmektedir. Bu katılımın bir vechesini de *new age* kültürü adı altında genel olarak mistisizme yönelik bir eğilim oluşturmaktadır. Bu eğilimle şark bilgeliği de denilen irfânî gelenek temsilcilerinin “insanın kendi iç alemine bakarak varoluş muammasını anlamlandırma gayretini” içeren sûfî vizyonu, dünya düşünce vitrininde yerini almış görülmektedir. Bu etki, kimi zaman dinî kimliklerin de ötesine geçerek farklı din

mensupları için ortak bir payda teşekkülüne kadar uzanmaktadır. Bu süreçte, İslâm sûfileri arasında Mevlânâ, Batı dünyasında ve özellikle ABD'deki etkinliği ve uyandırdığı hayranlıkla ön sırada yer almaktadır. Mevlânâ'nın ABD'de uyandırdığı etki ve hayranlığın boyutuna işaret etmesi açısından şu güncel bilgiyi aktarmak istiyorum. ABD'de yayımlanan Houston Chronicle'in 31 Mart 2003 tarihli nüshasının "Lifestyle&Entertainment" ekinde, "A Rumi Moment" başlığı altında Mevlânâ hakkında yayımlanan yazıda Rumi'nin ABD'de en çok okunan şair olduğu, normalde bir şiir kitabının en fazla 10 bin satmasına rağmen Mevlânâ'nın şiirlerinden seçmelerden oluşan ve Billy Collins tarafından yayına hazırlanan son üç kitabın toplam 110 bin adet, Amerikalı şair Coleman Barks'ın tercümelerinin yer aldığı bir başka kitabın ise, yarım milyondan fazla sattığı ve Mevlânâ ile ilgili çalışmaların aylarca *bestseller* olma özelliğini sürdürdüğü kaydedilmektedir. Bu ilginin doğal bir sonucu olarak ABD'de Mevlânâ ile ilgili popüler çalışmalar yanındaki akademik türden ciddi eserler de yayımlanmaktadır.

İranlı şair Senâî üzerine yaptığı tezle 1995'te Fars Kültürü ile ilgili çalışmalar merkezinden (Foundation for Iranian Studies) yılın en iyi tezi ödülünü alan, Fars Edebiyatı uzmanı ve Atlanta'daki Emory Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olan Franklin D. Lewis tarafından hazırlanan tanıtımını yapacağımız ve Türkçemize "*Dünden Bugüne Şarktan Garba Mevlânâ: Hayatı, Öğretileri ve Şiiri*" şeklinde çevirebileceğimiz kitap, Mevlânâ'nın biyografisi hakkında Batı dünyasında şimdiye kadar yayımlanmış en kapsamlı çalışmalardan birisidir. Lewis, çalışmasında Mevlânâ ile ilgili tüm çalışmaları, büyük ölçüde görüp yararlanarak ve kaynakların orijinal dillerindeki bilgileri de ayrıntılı bir şekilde ortaya koyarak bir biyografik çalışmasının daha ötesine ulaşmıştır. Mevlânâ ile ilgili çalışmalar için geniş bir kaynakça sunan eser, bu yönüyle konuyla ilgili ciddi bir referans niteliğinde bir çalışmadır. Eserin en özgün yönü ise kanaatimizce Mevlânâ ile ilgili Türkiye, Roma, İran, Almanya, Fransa, İngiltere vs. gibi dünya ülkelerinde yapılan çalışmaları, değerlendirmeli bir tarzda liste halinde vermiş olmasıdır. Çalışma, Mevlânâ'nın felsefi ve tasavvufi arka planına ilişkin yorumları, ellinin üzerindeki şiirin İngilizce yeni çevirileri ve daha önceki çalışmalarda yer almayan türden yorumlara yer vermektedir. Bunun yanında Mevlânâ'yı sadece bir birey olarak kendi dönemiyle ve mirasıyla değil, batıdaki olağanüstü şöhretiyle, medyaya yansıyan yönü ve internetteki ilgili Web sitelerine kadar geniş bir yelpazede ele alarak, Mevlânâ'nın değişen dünyadaki rolünü ortaya koymasıyla da özgün bir çalışma niteliğindedir. Bu yönüyle Lewis'in bu çalışması, hem akademik camia, hem de genel okuyucu kitlesine hitap eden yönü itibarıyla Mevlânâ'ya ilgi du-

yanlar tarafından rahatlıkla okunabilecek türden bir eserdir. Aynı zamanda eser tarafımızdan da şu an Türkçemize tercüme edilmektedir.

Eser, bir "Giriş" ile beş "Bölüm (Part)" den oluşmakta bu beş ana bölüm de birbirinin devamı mahiyetinde toplam 15 alt bölümden meydana gelmektedir. Giriş kısmında dünyada Mevlânâ'ya yönelik olağanüstü ilgi ve hayranlıktan bahsedilmekte ve Mevlânâ'nın farklı bir vizyon ile yeniden anlaşılması gerekliliği ile Mevlânâ'nın dönemi ve kültürel açıdan arka planı ele alınmaktadır.

Dört bölümden oluşan I. kısmın *ilk bölümünde* Mevlânâ'nın babası Bahâeddin Veled'in yaşamı, dönemindeki sosyal statüsü, tasavvuftaki meşrebi, Belh'ten Konya'ya göç etmeleri ve babasının ölümünden sonra Mevlânâ'nın onun yerine geçiş süreci anlatılmaktadır. *İkinci bölümde* Mevlânâ'nın babasından sonraki üstadı sayılabilecek Seyyid Burhaneddin Tirmizî'nin görüşleri, öğretileri ve Mevlânâ'nın tasavvufi eğitimindeki yeri üzerinde durulmaktadır. *Üçüncü bölüm*, Seyyid Burhaneddin'in Konya'dan ayrılmasından sonraki süreç ile Mevlânâ'nın reformist yönü hakkındadır. Dördüncü bölümde ise Mevlânâ'nın Şems ile karşılaşmasından sonraki süreç anlatılmaktadır.

Tasavvufi meşrep yönünden Mevlânâ'nın çocukları ve ihvânı başlıklı II. Kısım ise yine önceki bölümlerin devamı tarzında dört bölümden oluşmaktadır. *Beşinci bölümde* Mevlânâ'nın iyi bir takipçisi ve ondan sonra tarikatı kurarak teşkilatlandıran oğlu Sultan Veled'in Mevlevî gelenekteki yerinden bahsedilmektedir. *Altıncı bölümde* Mevlânâ'nın menkıbevî yaşamını anlatan *Sipehsâlâr, Eflâkî, Câmî, Devletşâh Tezkiresi* gibi tarihi kaynaklar içerikleri ve Mevlânâ'nın yaşamı hakkında verdikleri bilgi açısından değerlendirilmektedir.

Eserlerinden Seçmeler ve Mevlânâ'nın Öğretileri başlığını taşıyan III. Kısım altında işlenen *yedinci bölümde* sayılan tarihi kaynakların verdiği bilgilere dayanarak, bir metodoloji bağlamında Mevlânâ'nın modern bir biyografisi ortaya konulmaya çalışılarak; Mevlânâ'nın kendi eserleri yanında dönemin Selçuklu yöneticileri ve bilginleri ile ilişkileri hakkında bilgi verilerek otantik bir biyografi denemesi yapılmaktadır. *Sekizinci bölümde* Farsça şiir yapısı üzerinde durulmuş ve Mevlânâ'nın elli kadar şiirinin çeviri ve yorumları verilmiştir. *Dokuzuncu bölümde* ise Mevlânâ'nın Suret-Mana, Akıl-İrfân ilişkisi, Ruhânî Yöneliş (seyr u sülûk), Derunî Anlam, Kur'an ve Peygamberler, Şeyh-Mürid, Cebirlik, Özgür İrade, Varlığın Birliği (vahdet-i vücûd), Ruhun Evrimi ve Ölmeden Önce Ölme gibi öğretileri ele alınarak eserlerinden şahitlerle izah edilmeye çalışılmıştır.

İslâm Dünyasında Mevlana ve Mevlevîler adını taşıyan IV. Kısım altında işlenen *onuncu bölümde* Konya'daki türbe, ilk kuşak Çelebiler ile 17-19. yüzyıllardaki Mevlevîlik tarihinin ana hatları ele alınarak Mevlevî tarikatının düzen ve içi-riği hakkında bilgi verilmiştir. Mevlevî tarikatının yayılışı, diğer tarikatlarla ilişkisi, Mevlevî tekkeleri, semâ' ve intisâb gibi Mevlevî ritüelleri de bu bölümün ko-

nuları arasındadır. Yine bu bölümde Cumhuriyet döneminde diğer tarikatlar yanında kapatılan Mevlevî tekkeleri ile Mevlevîliğin Cumhuriyetten önce ve sonrasındaki serüvenine değinilmektedir.

Onbirinci bölümde Mevlânâ'nın İslâm dünyasındaki konumu ele alınmıştır. Bu bağlamda İran, Pakistan, Hindistan ve Osmanlı'nın egemen olduğu coğrafyada gelişen edebiyatta Mevlânâ'nın yeri ve etkisi üzerinde durularak İsmail Ankaravî, Sarı Abdullah Efendi, Abidin Paşa, Tahirü'l-Mevlevî, Fûruzanfer ve Zerrinkub gibi müelliflerce geçmişte ve çağımızda yapılan Mesnevî şerhlerinden bahsedilmiştir. Yine bu bölümde modern İslâm düşüncesinin teşekkülünde Mevlânâ'nın yeri; İkbal, Fazlur-Rahman, Feyz Ahmed Üveysi gibi Pakistan ve Hindistan'lı çağdaş düşünürler üzerindeki Mevlânâ etkisi; İran'da insan özgürlüğünün temsilcisi olarak Mevlânâ'nın İran'lı filozof ve ilahiyatçılar üzerindeki etkisi ile Arap dünyası ve Afganistan'daki Mevlânâ tesirinden de bahsedilmektedir.

Batı Dünyasında ve Tüm dünyada Mevlânâ'nın Yeri başlığıyla verilen V. Kısımın altındaki *onikinci bölümde* Batı zihniyetinin Mevlânâ ile tanışma sürecinden ve bu asır Batı düşünce ve teolojisinde Mevlânâ'nın yeri üzerinde durulmuştur. Yine bu bölümde üçüncü psikoloji vs. gibi isimler altında yapılan çalışmalarla tasavvuf ve psikoloji arasındaki yakınlaşma sürecinde Mevlânâ'nın insan doğasına ilişkin psikolojik tahlillerine yer verilmiş, bu süreçte ruhçuluğun aforoz edilerek Batı'da Mevlânâ'ya bir dönüşün yaşandığından bahsedilmiştir. Ayrıca bu bölümde tasavvufun ana mesajı başlığı altında tasavvufun doktriner yönü üzerinde durulmuştur.

Onüçüncü bölümde Mevlânâ üzerine yapılan bilimsel çalışmaların tarihi bağlamında Türkiye, Almanya, Fransa, Roma, Arap Dünyası ve İran akademik camiasında Mevlânâ ile ilgili yapılan çalışmalar üzerinde değerlendirmeli olarak durulmuştur. Ayrıca Mevlânâ'nın dinî düşüncesinin evrensel bir kabul görmesinin sebepleri üzerinde de durulmaktadır. *Ondördüncü bölümde* Mevlânâ'nın şiirlerinden yapılan çeviriler, bu çevirilerin orijinallliği hakkındaki görüşler ile Mevlânâ'nın şair ve sanatçılara ilham veren yönünden bahsedilmektedir.

Onbeşinci ve son bölümde ise operadan, internette Mevlânâ ile ilgili sitelere multi-media ortamında yansıtılan Mevlânâ konusu işlenmektedir. Bu bağlamda Mevlânâ'nın Batı dünyasında bestelenen şiirleri, Mevlevî semâ'ının bir ruhsal arınma ve hakikate yükselme aracı olarak bale, modern dans üzerindeki etkisinden bahsedilmektedir. Yine bu bölümde Tasarımcı Dervişler başlığı altında resim sanatı tarihinde Mevlevîlerin konumundan bahsedilmiştir. Sonuç olarak Mevlânâ'nın seçilen şiirlerinin çevirileri hakkında genel bir değerlendirme yapılarak kitap sona ermektedir. Kitabın ekler bölümünde Mevlânâ'nın doğduğu şehir Belh'in bölgedeki o dönemki durumunu gösteren bir harita, XIII. asırda yakın ve Orta Doğu'nun durumunu belirten siyasi bir harita ile tartışmalı da olsa Türkiye'de

Mevlevîlerin yoğunluğunu şehirler bazında gösteren bir haritaya da yer verilmiştir. Kitap ayrıca geniş bibliyografyası ve itina ile hazırlanmış indeksi ile de göz doldurmaktadır. Bu açıdan çalışma, Mevlânâ ile ilgilenenlerin elinin altında bulunması gereken bir referans olma özelliğini şimdiden hak etmiş görünmektedir.

Osman Nuri KÜÇÜK*

Dilâver Güner, "Fusûsu'l-Hikem ve Mesnevî'de Peygamberlerin Öyküleri", İnsan Yayınları, İstanbul 2002, 296 sayfa.

Peygamberler yaşantılarıyla dini en güzel şekilde hayatına geçirmek isteyenlere örnek model oluşturmuşlardır. Kur'an'da peygamber kıssalarının çokça yer alması da bu yönüyle dikkat çekicidir. Peygamberlerin tebliğ ve irşad mücadeleleri ibretli sahnelerle doludur. Allah, insanlardan tarihteki bu olaylardan dersler çıkarmasını ve öncekilerin hatalarına düşmemeleri gerektiğini bir çok şekillerde vurgulamaktadır.

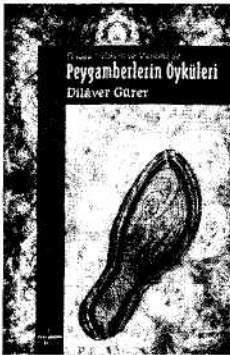
Peygamberlerin öyküleri bir çok mutasavvıfa mesajlarını iletmek için ilham kapısı oluşturmuştur. İbn-i Arabî ve Mevlânâ da bu kişilerin başında gelmektedir. Yaklaşık olarak aynı çağlarda yaşayan bu iki sûfî, erbabınca tasavvufun mihenk taşları olarak kabul edilmektedir.

Tanıtmak istediğimiz "Fusûsu'l-Hikem ve Mesnevî'de Peygamberlerin Öyküleri" adlı eserde bazı peygamberlerin öykülerine getirilen farklı yorumları bulacaksınız. Eserde konu alanının çok geniş olmasından dolayı bazı sınırlandırılmalara gidilmiştir. Sadece ulû'l-azm peygamberlerin öykülerinin yer aldığı bu eser giriş ve iki ana kısımdan oluşmaktadır.

Giriş kısmında yazar, Mevlânâ ve İbn-i Arabî'nin hayatlarını kısaca ve önemli hatlarıyla anlatmıştır.

Birinci kısımda ise genel olarak peygamber kavramı ve belirtilen sûfîlerin bu kavrama katmış olduğu derin anlamlar dikkati çekmektedir. Ayrıca ilk insan ve ilk peygamber olması dolayısıyla Hz. Adem de bu bölümde irdelenmiştir.

İkinci bölümde ise ulû'l-azm diye nitelendirilen peygamberlerin (Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Mûsâ, Hz. İsâ ve Hz. Muhammed (as)) kıssaları ele alınmış ve yorumlanmıştır. İbn-i Arabî ve Mevlânâ'nın farklı buudlardan hakikatleri ortaya koyduğu bilinen bir durumdur. İbn Arabî eserlerini en elit tabaka (havassü'l-havass) için yazdığını söyler-

ken, Mevlânâ'nın eserlerinde düşüncelerini avama kadar ulaştırma çabaları dikkat çekmektedir. Yazar, bu çalışmasında söz konusu peygamberin hayatını kaynaklardan genel olarak verdikten sonra, Mesnevî ve Füsûs'taki yorumları ayrı başlıklar altında vermektedir. Daha sonra ise iki sûfî arasındaki yorumlara kendi yorumunu da ekleyerek renkli bir mozaik oluşturmaya çalışmaktadır.

Peygamberler öykülerine yaklaşımda, tasavvufî düşüncenin sembolü İbn Arabî'nin derin yaklaşımı ve Mevlânâ'nın ilahî aşkı yansıtan coşkun yorumu çalışmada en çarpıcı şekilde ortaya konulmuştur. Bu yönüyle her okuyucu kendine ait bir rengi bu yelpazede bulma imkanına sahiptir.

Bu eserde, İbn Arabî'nin kimilerince yanlış anlaşılan hatem-i evliya düşüncesi sade bir ifadeyle açıklanmıştır. Buna göre hatem-i evliyanın hatem-i enbiyadan üstün olmasının sebebi şudur: velayet temel, ebedî ve daha geniş bir sahayı kuşatmasına karşılık; nübüvvet daha dar zamanlı ve kısıtlı bir anlam taşır. Ayrıca nübüvvet velayetten bir mertebedir. Resuller aynı zamanda evliya oldukları için nurlarını diğer veliler gibi hatem-i evliyadan alırlar. Ayrıca yazar İbn Arabî'nin Hz. Muhammed'i (a.s) Hatem-i evliya olarak gördüğünü söylemektedir. İbn Arabî'nin bazen kendisini hatem-i evliya olarak imâ etmesini ise; bunun bir mertebe olabileceği ve başkalarının da bu mertebeye ulaşabileceği yorumuyla karşılamaktadır.

Peygamber öykülerinin yorumlamalarında öne çıkan olaylar ve değerlendirilmeleri şunlardır:

Füsûs'ta Âdem peygamber, ruhsuz ve karanlık bir ceset mesâbesindeki âlemin rûhu ve cilası olarak takdim edilmektedir. Ayrıca Allah âlemi yarattuktan sonra onun ikmâlini Adem ile gerçekleştirmiştir. Meleklerin kûnhüne varamadığı celal ve cemal sıfatları Adem'de toplanmıştır. Bu da O'nun halifelîği için gereklidir.

Mevlânâ, Hz. Adem'in değersiz bir avuç topraktan yaratılmasına rağmen, ona anlam kazandıran unsurun ihsanı bol Hakk'ın kendisine kazandırmış olduğu ruh olduğunu söylemektedir. Bu sebeple insan öldükten sonra ondan ancak "Ona ruhumdan üfledim" dediği varlık kalır. Asıl olanın da, bu ruh ve can olduğu nakledilmektedir. Mesnevî de yer alan Hz. Adem ile İblis serüveni ele alınarak, nefsin zaafalarının Adem'in cennetten çıkarılmasındaki etkileri tartışılmıştır.

İkinci kısımda, öyküsü anlatılan ilk ülu'l-azm peygamberi Hz. Nuh'tur. Yazar bu bölümün başlangıcında Nuh peygamberin hayatını kısaca anlatmaktadır. Daha sonra ise İbn Arabî'nin Hz. Nuh'u niçin "aklî tenzih" in temsilcisi olarak gördüğünü açıklar. Mevlânâ'nın ise Nuh peygamberi insanlığı kurtaran hakikat gemisinin kaptanı olarak gören düşüncesi nakledilir. Burada tufan ise halkla konuşmak olarak görülür.

Hz. İbrahim bölümünde öne sürülen ise onun putları kırma hareketinde yatan derin tevhid mücadelesidir. İbn Arabî, Hz. İbrahim'in gördüğü rüyanın zâhîrine göre hareket ettiğini naklederek rüyasını aynen uygulamasındaki hikmeti

anlatır. Ama aynı zamanda bu rüyanın batınî yönünün de olduğunu söyleyerek bu rüyayı telif eder. Buna göre rüya hayal alemi olduğu için Hz. İbrahim'in oğlu suretinde zâhir olan koç idi. Mevlânâ, Hz. İbrahim'in Nemrud'un ateşinde yanmamasına şu şekilde açıklama getirir: "Ateş Halil'i yakmaz. Çünkü o can ve akıl mesabesindedir. Akıl ve cana ateş nasıl ulaşır?! Nemrud ve tâbileri ise asıl ateşten korkması gerekenlerdir. Çünkü onlar nefis mesâbesindedir; ateş nefsi yakar, kül eder... Onlar ateşe düştüklerinde su da onlara fayda vermeyecektir. Zirâ onlar şehvet ateşine kapılmışlardır. Şehvet ateşi suyla yatışmaz ki..."

Mevlânâ, Hz. İbrahim'in ölünün nasıl diriltildiğini öğrenmek için kesmiş olduğu dört kuşu tasavvufî açıdan yorumlamaktadır. O, bu dört kuşun nefsin bazı sıfatlarına tekâbül ettiğini söylemektedir. Buna göre, kuşlardan kaz hırsa, tavus makam düşkünlüğüne, karga tûl-i emele, horoz şehvet düşkünlüğüne delalet etmektedir. Müridler bu dört kuşu, nefsin dört tuzağı olarak görmeli ve bununla mücadele etmelidir. Yazar, Mevlânâ'nın bu yorumlarına eserinde geniş yer vermiştir.

İbn Arabî, Hz. İbrahim'in "Halil" sıfatının, onun âlî-cenâb yönünü ortaya koyduğunu söylerken, Mevlânâ bu sıfatla onun samimiyet ve ihlasına dikkat çekmektedir.

İbn Arâbî'ye göre Mûsâ peygamber pek çok ruhun özelliklerini kendisinde toplamış bir bebek olarak dünyaya gelmiştir. Bunun sebebi, Firavunun "Mûsâ" diye öldürttüğü çocuklardır. İbn Arâbî'nin Firavun'un imansız gitme meselesiyle ilgili farklı yorumu, diğer kaynaklardan alınan görüşlerle senteze tâbi tutulmuştur.

Diğer ulu'l-azm peygamberleri hakkındaki birçok öykünün iki farklı pence-renden görünümü yukarıda yansıttığımız tarzda ele alınmaya devam edilmiştir.

Bu eser okuyucularına, her seviyeden insanın peygamber öykülerinden alacağı farklı ders ve ibretlerin olabileceği gerçeğini bir kez daha perçinlemektedir. Bu eseri okuyanlar peygamber kıssalarında daha önce göremedikleri detayları görebilme imkanını yakalayabilirler. Eserin, sonunda kısa bir özet yapılarak, anlatılmak istenen düşünceler toparlanmaya çalışılmıştır.

Peygamber kıssalarına İbn Arâbî ve Mevlânâ gibi iki büyük ekolün bakışıyla göz atmanın, bu eserden faydalanmak isteyenlerin düşüncelerine farklı boyutlar kazandıracığı kanaatindeyim.